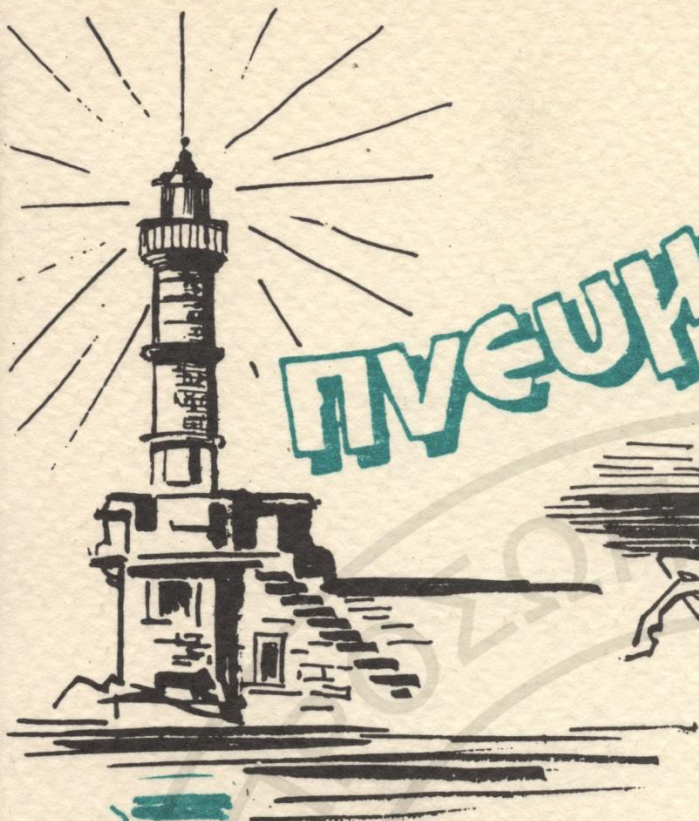

πνευματικά χανιά

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΩΝ ΧΑΝΙΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β' - ΕΤΟΣ ΙΓ' - ΤΕΥΧΟΣ 19-20-21, ΧΑΝΙΑ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1995

Νίκου Γιαννακάκη: «Η Παναγία του πόνου»
(Κόλη σε μουσαμά) 1994.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ

Ζαχαρένια Σημανδηράκη

Η Κρήτη, η αταλάντευτη βίγλα της Λευτεριάς, δεν υπήρξε μόνο προπύργιο αγώνων και θυσιών, μα και αστείρευτη πηγή πολιτισμού.

Είναι πραγματικά αξιοθαύμαστο και μεγάλο θέμα για συζήτηση και προβληματισμό, το ότι η Κρήτη, η αναλωμένη σε πολέμους, επαναστάσεις και ξενικές κατοχές, δεν έχασε την ταυτότητα, το πρόσωπό της και δεν έσβησε η έφεση για ανάπτυξη, πολιτισμό, πρόοδο. Ακόμη και μέσα σε χρόνους δουλείας, ανθούσε το κρυφό σχολειό και οι χριστιανοί αναζητούσαν διεξόδους στο μέγα πρόβλημα της διατήρησης της γλώσσας, της θρησκείας, των ηθών και εθίμων, της παράδοσης και της πολιτιστικής κληρονομιάς τους. Από παράδειγμα για τα παραπάνω η σύσταση φιλεκπαιδευτικών συλλόγων ακόμη την εποχή της τουρκοκρατίας, με στήριγμα τα λίγα προνόμια που παραχωρήθηκαν στους Κρήτες με τη Σύμβαση της Χαλέπας το 1878. Αυτή η Σύμβαση στάθηκε σταθμός στην εξέλιξη του πολιτιστικού επιπέδου του Κρητικού λαού, ως προς την ανάπτυξη των Γραμμάτων, των Τεχνών και της Δημοσιογραφίας, την ενίσχυση του πατριωτικού φρονήματος και την ελευθερία της σκέψης.

Αμέσως μετά τη Σύμβαση, σύμφωνα με το άρθρο 15 της οποίας επιτρεπόταν η έκδοση πολιτικών εφημερίδων και η σύσταση συλλόγων, ιδρύεται στα Χανιά ο πρώτος Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος της Κρήτης, ο ΜΙΝΩΣ, και ακολουθούν ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Ηρακλείου (πυρήνας και πρόδρομος του σημερινού Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου) και στα Χανιά επίσης ο Γεωργικός Σύλλογος ΔΗΜΗΤΡΑ.

Αξιόλογη είναι η διακύρξη για τη σύσταση του «Μίνως» που δημοσιεύθηκε στην ημερίσημη εφημερίδα της τουρκικής Διοικήσεως «Κρήτη»:

«Αγγέλλομεν τῷ Δημοσίῳ τὴν σύστασιν Ἑλληνικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ἐν Χανίοις, σκοπὸν ἔχοντες τὴν διάδοσιν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἐν Κρήτῃ, επικαλούμεθα δ' ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν ἠθικὴν καὶ υἱλικὴν υποστήριξιν τῶν ἀπανταχοῦ φιλομούσων... Ἡ νῆσος ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων μέχρι τοῦ 19 αἰῶνος οὐκ ἐπαύσατο ἀναδεικνύουσα ἀνδρας ἐπὶ σοφία καὶ ἔργοις, διαπρεπεῖς νομοθέτας, συγγραφεῖας, φιλοσόφους, ποιητάς, θεολόγους, καλλιτέχνας, πολύτιμον παρασχόντας συμβολὴν εἰς τὴν καθολικὴν τοῦ ἔθνους ἐργατίαν... Ταῦτα ἐλπίζοντες οἱ ἰδρυταὶ συνέστησαν τὸν Ἑλληνικὸν Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον «Ο ΜΙΝΩΣ», προορισμὸν ἔχοντα ἵνα ἐργασθῇ ὡς μοχλὸς νέας πνευματικῆς κινήσεως τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, ὃν βαρεῖται ἀνάγκαι ἐκώλυσαν ἄχρι τούδε τοῦ μετασχεῖν τοῦ ἱεροῦ πνευματικοῦ ἀγώνος, ὃν ἡ λοιπὴ τοῦ ἔθνους μερίς μετὰ ζήλου καὶ ἐπιτυχῶς διεξαγάγει. Σύλλογος Φιλεκπαιδευτικὸς, κατὰ πρῶτον ἤδη ἐν Κρήτῃ παγιούμενος, οὐκ εἰς μάτην, πεποιθήμεν, αἶρει τὴν φωνὴν αὐτοῦ επικαλούμενος τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου τὴν ἀρωγὴν πρὸς ἀναζωπύρῃσιν τῆς οσημέραι ἀποσβεγνυμένης ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Μίνως ἑλληνικῆς παιδείας...».

Σύμφωνα με τὸ Καταστατικὸ τοῦ «Μίνως», σκοπὸς ἦταν «ἡ διάδοσις καὶ ἡ καλλιέργεια τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἐν τῇ Νήσῳ καθ' ἀπάσας τοῦ λαοῦ τὰς τάξεις καὶ ἡ ἐνίσχυσις αὐτῶν α) δι' υποστηρίξεως τῶν σχολείων καὶ συστάσεως νέων, β) διὰ δημοσίων μαθημάτων πρὸς ἠθικὴν ιδίως τοῦ λαοῦ μόρφωσιν, γ) δι' ἀναγνώσεως διαφόρων πραγματειῶν ἢ διατριβῶν δ) διὰ συστάσεως δημοσίου Βιβλιοθήκης καὶ ἀναγνωστηρίου ε) δι' ἐκδόσεως περιοδικοῦ συγγράμματος, ὅταν τὰ μέσα τοῦ συλλόγου ἐπιτρέψουν τούτο καὶ στ) διὰ παντός ἄλλου μέσου πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ Συλλόγου συντείνοντος.

Ὅπως ἤδη προαναφέρθηκε, τὸν ἴδιο χρόνο με τὸν «Μίνωα», τὸ 1878, ἱδρύεται στὰ Χανιά καὶ ὁ Γεωργικὸς Σύλλογος «ΔΗΜΗΤΡΑ», ποὺ δὲν περιορίζεται στὰ στενὰ πλαίσια τοῦ τίτλου τῆς, ἀλλὰ ἀσχολεῖται καὶ με τὰ πνευματικὰ πράγματα τοῦ τόπου καὶ καλύπτει καὶ ἀνάγκες πιο πρακτικῆς, ὅπως αὐτὴ γιὰ τὴ βελτίωση τῆς γεωργίας.

Ὁ «Μίνως» καὶ ἡ «Δήμητρα» μάλιστα, ἐνώθηκαν ἀργότερα σὲ ἓνα Σύλλογο, ὥστε νὰ προχωρήσουν μαζὶ στὴν ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ τους, ἐφόσον εἶχαν ἀρκετὰ κοινὰ σημεῖα. Δυστυχῶς τὸ 1881 διαλύθηκαν καὶ ἐσβησαν, παρὰ τὴν καλὴ τους διάθεση καὶ ἐφεση γιὰ πολιτιστικὴ ἀναβάθμιση: «...Ὁ βίος αὐτῶν δὲν υπήρξε μακροχρόνιος καὶ ἐπέπρωτο τέλος πάντων νὰ συζευχθῶσιν ἵνα συναποθάνωσι...». Τὸ γεγονὸς

βέβαια της παύσεως των εργασιών των δύο Συλλόγων, δεν μειώνει σε τίποτε ούτε την –έστω σύντομη– προσφορά τους, πολύ περισσότερο δε την ίδια τη δημιουργία τους.

Μετά τη Σύμβαση της Χαλέπας παρατηρείται μια μεγάλη έξαρση στην έκδοση εφημερίδων και στη σύσταση σωματείων, που κορυφώνεται στα χρόνια της Κρητικής Πολιτείας, με την ίδρυση ακόμη περισσότερων συλλόγων, συνδέσμων, σωματείων, ομίλων, αδελφοτήτων, λεσχών, συντεχνιών και εταιριών. «Παρατηρούμεν ότι από τινός κατέλαβε την ημετέραν κοινωνίαν αληθής Συλλογομανία...», σημειώνει στη στήλη της «Επιόπια», η Χανιώτικη εφημερίδα «Νέα Έρευνα», στις 15 Οκτωβρίου 1899.

Η έρευνα για τους Συλλόγους του Νησιού, η οποία αποτέλεσε και το θέμα της ανακοίνωσης της γράφουσας στο 6ο Διεθνές Κρητολογικό Συνέδριο (Χανιά 1986, «Τα Κρητικά Σωματεία από το 1978 ως το 1913» - Πεπραγμένα Συνεδρίου), έχει αποδώσει στοιχεία για 210 σωματεία διάφορα, μεταξύ των οποίων 25 περίπου Σωματεία φιλεκπαιδευτικά, ψυχαγωγικά, θεατρικά, φιλολογικά, μουσικά, πνευματικά στα Χανιά, από το 1878 έως το 1913, οπότε το Νησί ενώθηκε και τυπικά με την Ελλάδα. Οι σύλλογοι αυτοί είχαν αναπτύξει μεγάλη δραστηριότητα σε θέματα Παιδείας, Τεχνών και Γραμμάτων και σκοπός τους ήταν η ανάπτυξη, η διανοητική, ηθική και κοινωνική βελτίωση του λαού, η διάδοση της μουσικής και η ανάπτυξη του μουσικού αισθήματος, η δημιουργία βιβλιοθηκών, ωδείων και νυκτερινών σχολών, η διδασκαλία μαθημάτων, οι διαλέξεις, η συλλογή αρχαιολογικών ευρημάτων, οι εκδόσεις επιστημονικών συγγραμμάτων και περιοδικών.

Θα πρέπει να αναφερθεί ότι μέχρι το έτος 1858 οπότε και ιδρύθηκαν οι Χριστιανικές Δημογεροντίες η εκπαίδευση ήταν αποκλειστικά με πρωτοβουλία της Εκκλησίας και ιδιωτών, επειδή δημόσια εκπαίδευση είχαν μόνο οι Τούρκοι, που κατείχαν άλλωστε και όλα τα κρατικά και δημόσια αξιώματα. Κατά την περίοδο 1800-1856 η Εκκλησία ήλεγχε όλο το φάσμα της παιδείας των Χριστιανών. Σύμφωνα με την έννοια του άρθρου 7 του Χάτι Χουμαγιούν συστήθηκαν στην Κρήτη το 1858 τρεις Χριστιανικές Δημογεροντίες, μια σε κάθε Χριστιανικό διαμέρισμα, με πρόεδρο τον αρμόδιο αρχιερέα, στις οποίες ανατέθηκαν η εκδίκηση των κληρονομικών και ορφανικών υποθέσεων των χριστιανών, αλλά και η υποχρέωση της οργάνωσης των σχολείων.

Τον Ιανουάριο του 1868 προκηρύσσεται ο Οργανικός Νόμος, η

εφαρμογή των διατάξεων του οποίου προέβλεπε την εισαγωγή της ελληνικής γλώσσας στα δημόσια γραφεία, παράλληλα με την τουρκική. Ο Οργανικός Νόμος τροποποιήθηκε το 1878 με τη Σύμβαση της Χαλέπας, στην οποία αναφερθήκαμε ήδη. Το 1881 ψηφίσθηκε από τους αντιπροσώπους του Κοινοβουλίου, ο πρώτος νόμος για την παιδεία, άλλος για τους χριστιανούς και άλλος για τους Οθωμανούς. Το διάταγμα για τα χριστιανικά σχολεία, αναφερόταν στη σύσταση των σχολικών μονάδων διορισμό και μισθοδοσία δασκάλων και καθηγητών, στις εφορίες των εκπαιδευτηρίων, σε θέματα εξετάσεων και εξεταστικών επιτροπών, στην εξεύρεση πόρων λειτουργίας των σχολείων και στην ίδρυση Παρθεναγωγείων. Από την εποχή αυτή και εξής, λειτουργούν στις μεγάλες πόλεις διάφορες σχολικές μονάδες, όσο τουλάχιστον οι πολιτικές συνθήκες και η τουρκική διοίκηση το επέτρεπαν.

Σημειώνεται ότι το πρώτο Γυμνάσιο στην Κρήτη είχε ιδρυθεί στα Χανιά το 1884 - το πολύτιμο μάλιστα αρχείο του, παραλήφθηκε σε αρκετές διαδοχικές φάσεις, ταξινομήθηκε και φυλάσσεται σήμερα στο Ιστορικό Αρχείο Κρήτης.

Στις 21 Μαΐου 1887, η γενική Συνέλευση των Κρητών Πληρεξουσίων καταργεί τον πρώτο νόμο που είχε ψηφισθεί για την παιδεία και ψηφίζει νέο βελτιωμένο, σύμφωνα με τον οποίο τα σχολεία των Χριστιανών διαιρούντο σε Νηπιαγωγεία, Δημοτικά, Ελληνικά Σχολεία, Γυμνάσια και Παρθεναγωγεία.

Το 1899 η νεοσύστατη Κρητική Πολιτεία προχωρεί με τον 82 «περί Εκπαιδεύσεως» Νόμο στην αναμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος, με αποτέλεσμα να καταστεί η παιδεία ενδεκαετής, ενώ το 1901 συντάχθηκε καινούργιος κανονισμός για την εκπαίδευση.

Είναι γεγονός αυτονόητο ότι μετά την κήρυξη της Αυτονομίας της Κρήτης, ο αριθμός των μαθητών στα σχολεία των διαφόρων βαθμίδων αυξήθηκε σημαντικά, αξιοποιήθηκαν οι ικανότητες του διδακτικού προσωπικού, εφαρμόσθηκε ο θεσμός των Κυριακών σχολείων, εισήχθησαν στα προγράμματα εκτός των καθιερωμένων μαθημάτων, τεχνικά, γεωπονικά ή και άλλα μαθήματα (π.χ. σκοποβολής), αλλά ιδρύθηκαν και επαγγελματικές και γεωργικές σχολές.

Όπως ήδη προαναφέρθηκε οι φιλεκπαιδευτικοί σύλλογοι έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση και στη βελτίωση του πνευματικού επιπέδου του Κρητικού λαού.

Το αρχαιότερο πνευματικό σωματείο της Κρήτης, που διατηρείται ως σήμερα, είναι ο Χανιώτικος Φιλολογικός Σύλλογος «Ο

Χρυσόστομος». Το Καταστατικό του «Χρυσοστόμου» εγκρίθηκε το 1900 και σκοπός του ήταν η επιστημονική ανάπτυξη των μελών και η διανοητική, ηθική και κοινωνική βελτίωση του λαού. Την επίτευξη του σκοπού του ο «Χρυσόστομος» επεδίωκε με δημόσιες διαλέξεις, αναγνώσεις διατριβών από τα μέλη του, με εκδόσεις χρήσιμων βιβλίων, περιοδικού συγγράμματος και διαφόρων άλλων δημοσιευμάτων, με τον καταρτισμό βιβλιοθήκης και αναγνωστηρίου, με συζητήσεις διαφόρων θεμάτων, προκηρύξεις διαγωνισμών, κ.ά. Ο «Χρυσόστομος» επεξέτεινε τις δραστηριότητές του τόσο με τη δημιουργία μουσικού τμήματος - φιλαρμονικής, όσο και με την περίφημη νυκτερινή σχολή του για τα άπορα εργαζόμενα παιδιά, ενώ συγχρόνως δημιούργησε σπουδαία βιβλιοθήκη, που δυστυχώς καταστράφηκε αρκετά χρόνια αργότερα.

Το **Λύκειο Ελληνίδων Χανίων**, που ιδρύθηκε το 1916 ως παράρτημα του Λυκείου Ελληνίδων Αθηνών, δεν είχε μόνο ως σκοπό τη διατήρηση των ελληνικών ηθών και εθίμων, των εθνικών ενδυμασιών και της παράδοσης, αλλά και τη διαφώτιση της μητέρας στα καθήκοντα και στον προορισμό της, την εξυπηρέτηση της προόδου και την εν γένει ανάπτυξη της Ελληνίδας, καθώς και τη δημιουργία βιβλιοθήκης, η οποία σήμερα είναι πλουσιότατη και γενικού θεματολογικού περιεχομένου.

Το 1920 ιδρύεται το **Ιστορικό Αρχείο Κρήτης**, πρώτος διευθυντής του οποίου υπήρξεν ο αείμνηστος Νικόλαος Παπαδάκης, υπάλληλος της τότε Γενικής Διοικήσεως Κρήτης, που με πάθος συγκέντρωσε τον πρώτο πυρήνα των αρχείων που βρισκόταν διασκορπισμένα εδώ και εκεί ή κατέληγαν στα καταστήματα της Δημοτικής Αγοράς ως χαρτί περιτυλίγματος. Η συλλογή αρχειακού και μουσειακού υλικού συνεχίσθηκε και συμπληρώθηκε και τα επόμενα χρόνια, είτε με την περισυλλογή του από διάφορα μέρη ή Υπηρεσίες, είτε με δωρεές ιδιωτών. Μέχρι το 1928 το Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, λειτούργησε ανεπίσημα, οπότε και αναγνωρίσθηκε ως Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου. Αργότερα τη διεύθυνση του Αρχείου ανέλαβε ο Νικόλαος Τωμαδάκης, μετέπειτα διευθυντής των Γενικών Αρχείων του Κράτους και διαπρεπής Βυζαντινολόγος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, με την καθοδήγηση του οποίου η Υπηρεσία, μεγάλωσε, αναπτύχθηκε και καθιερώθηκε ως μια από τις σπουδαιότερες πνευματικές εστίες του Νησιού. Από το 1943 το Ιστορικό Αρχείο Κρήτης απέκτησε δικό του νόμο - οργανισμό και έγινε Δημόσια Υπηρεσία. Τα επόμενα χρόνια με

τη φροντίδα άξιων συνεχιστών των δύο πρώτων διευθυντών του, το Αρχείο πλουτίσθηκε ακόμη περισσότερο και συνέχισε να εκπληρώνει τον σκοπό του που είναι η περισυλλογή, ταξινόμηση, διαφύλαξη και προβολή των πάσης φύσεως αρχείων και κειμηλίων που αφορούν στην Ιστορία της Κρήτης. Σήμερα το Ιστορικό Αρχείο Κρήτης είναι Δημόσια Υπηρεσία, παράρτημα των Γενικών Αρχείων του Κράτους και υπάγεται απευθείας στο Υπουργείο Παιδείας. Θεωρείται και είναι το δεύτερο μεγαλύτερο Αρχείο στην Ελλάδα, σε όγκο και σπουδαιότητα υλικού, αμέσως μετά τα Γενικά Αρχεία του Κράτους στην Αθήνα. Το αρχειακό υλικό του, που υπολογίζεται σε 500.000 περίπου έγγραφα, περιλαμβάνει πολύτιμες ιστορικές συλλογές, επίσημη αλληλογραφία όλων των Κρητικών Επαναστάσεων από το 1821 έως το 1898, καθώς και του Κινήματος του Θερίσου του 1905, αλληλογραφία και ιδιωτικά αρχεία των Αρχηγών των Επαναστάσεων, των Σωματάρχων και άλλων εξεχόντων προσώπων, το αρχείο των Κρητών Αγωνιστών, της τουρκικής Διοικήσεως Κρήτης, των Μεταφραστικών Γραφείων Κρήτης, ολόκληρο το αρχείο της Κρητικής Πολιτείας, αρχεία υπηρεσιακά, δικαστικά, των Νομαρχιών Κρήτης, αρχεία της Γερμανικής Κατοχής και της Αντίστασης, αλλά και μεταγενέστερα διοικητικά αρχεία από εκκαθαρίσεις αρχείων Δημοσίων Υπηρεσιών. Παράλληλα λειτουργεί Βιβλιοθήκη με 8.000 τίτλους βιβλίων, πλήρες αρχείο Κρητικού Τύπου με όλα τα Κρητικά έντυπα από το 1831 μέχρι σήμερα, αλλά και πλουσιότατο μουσειακό ιστορικό και λαογραφικό τμήμα. Το Αρχείο, το υλικό του οποίου ως σημειωθεί, προέρχεται κυρίως από δωρεές και προσφορές –γεγονός που υποδηλώνει άλλωστε και την εμπιστοσύνη, αναγνώριση και σεβασμό της κοινωνίας προς αυτό –αποτελεί σπουδαία πηγή άντλησης ιστορικών στοιχείων από τους ερευνητές. Συγχρόνως το ίδιο το Αρχείο έχει κάνει τέσσερις εκδόσεις που αναφέρονται στα περιεχόμενά του, αλλά και τα εκάστοτε προσωπικό δημοσιεύει διάφορες εργασίες για Κρητικά θέματα.

Στις 9 Δεκεμβρίου του 1923 ιδρύεται ο Σύνδεσμος υπέρ της Διαδόσεως Καλών Τεχνών εν Κρήτη. Το σωματείο είχε μεγάλη δραστηριότητα στα πολιτιστικά πράγματα των Χανίων και το 1924 ίδρυσε σχολή Ζωγραφικής με καθηγητές τον περίφημο Δημ. Κοκότση και τη Φλωρεντίνη Καλούτση. Παράλληλα δημιουργήθηκε και λογοτεχνικό τμήμα με λόγιους της εποχής, που οργάνωσε διαλέξεις και εξέδωσε το περιοδικό «Ερωτόκριτος», ενώ ιδρύθηκε και μουσική σχολή που στελεχώθηκε από αξιόλογους μουσικοδιδασκάλους. Ο Ελευθέριος και η

Έλενα Βενιζέλου ενίσχυσαν οικονομικά το σωματείο που μπόρεσε έτσι να ανοικοδομήσει δικό του κτίριο σε οικόπεδο που παραχωρήθηκε από το Δήμο Χανίων. Η μουσική σχολή μετατράπηκε σε πλήρες Ωδείο και έγινε παράρτημα του Ελληνικού Ωδείου Αθηνών. Ο Σύνδεσμος ενισχύθηκε σημαντικά επίσης και από άλλους φορείς και συνέχισε την πορεία του μέχρι τον πόλεμο του 1940-41. Το κτίριό του είχε χρησιμοποιηθεί ως αγγλικό στρατηγείο και με τους βομβαρδισμούς καταστράφηκε μέρος του, καθώς και η αίθουσα των συναυλιών, τα όργανα κάηκαν από εμπρηστική βόμβα και κλάπηκαν τα έπιπλα. Μετά την απελευθέρωση το Ωδείο ανασυγκροτήθηκε, καταρτίσθηκε συμφωνική ορχήστρα, μαντολινάτα και χορωδία. Η αίθουσά του χρησιμοποιήθηκε και χρησιμοποιείται ως κινηματοθέατρο –είναι γνωστό άλλωστε ότι οι παραστάσεις του Δημοτικού Περιφερειακού Θεάτρου Κρήτης, δίδονται συνήθως σ' αυτήν την αίθουσα, αλλά και διοργανώνονται πλήθος άλλων εκδηλώσεων με τη συμπαράσταση του Συνδέσμου, ο οποίος διατηρεί βέβαια και τη μουσική σχολή του.

Στις 14 Μαρτίου του 1954 έγιναν με μεγάλη επισημότητα τα εγκαίνια της **Δημοτικής Βιβλιοθήκης Χανίων**, που στεγάσθηκε προσωρινά στη νότια πλευρά του τότε υπό ανέγερση Δημοτικού μεγάρου, στην τέως πλατεία 1878. Ακούραστος εργάτης του Πνεύματος και ψυχή της Βιβλιοθήκης υπήρξε ο αείμνηστος Λεωνίδας Μανωλικάκης, ενώ πολλοί ήταν εκείνοι που συνέδραμαν και απέστειλαν βιβλία για τον πλουτισμό της Βιβλιοθήκης. Σήμερα η Δημοτική Βιβλιοθήκη στεγάζεται στον άνω όροφο της νότιας πλευράς του τετραγώνου του Δήμου και καταλαμβάνει έκταση 800 περίπου τετραγωνικών μέτρων. Είναι γενική δανειστική Βιβλιοθήκη και υπολογίζεται ότι διαθέτει περίπου 59.000 βιβλία και 7.500 τόμους περιοδικών. Στα βιβλία συμπεριλαμβάνονται και εκείνα της βιβλιοθήκης του Ελευθερίου Βενιζέλου, του Αγαθαγγέλου Ξηρουχάκη, του «Χρυσοστόμου» και των Γρηγορίου Γεωργουδάκη, Αντωνίου Μαρή, Βασιλείου Παπαδάκη, Λεωνίδα Μανωλικάκη, Ι. Χιωτάκη, Μάλμου και Κουβαριτάκη. Παράλληλα υπάρχει και αρχειακό υλικό όπως το δικηγορικό αρχείο του Ελευθερίου Βενιζέλου, το αρχείο Γεωργουδάκη, αρχείο σύγχρονων θεμάτων και αρχείο Τύπου.

Στα Χανιά λειτουργεί το **Πολυτεχνείο Κρήτης**, που ιδρύθηκε το 1977, ως το δεύτερο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο της χώρας, μετά το Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο και δέχθηκε τους πρώτους φοιτητές τον Οκτώβριο του 1984. Η φιλοσοφία που διέπει την ίδρυσή του είναι

η καλλιέργεια και η ανάπτυξη των σπουδών και της έρευνας σε προηγμένες τεχνολογίες και η δημιουργία ενός κέντρου υψηλής επιστημονικής ποιότητας, το οποίο θα συνεργάζεται στενά με τις βιομηχανικές και λοιπές παραγωγικές μονάδες της χώρας. Μετά τις πρώτες Πρυτανικές εκλογές, η πρώην Διοικούσα Επιτροπή αντικαταστάθηκε από την πρώτη Σύγκλητο. Θεσμοθετημένα όργανα του Πολυτεχνείου είναι το Τεχνικό Συμβούλιο, η Επιτροπή Ερευνών και η Επιτροπή του Μηχανογραφικού Κέντρου.

Η Πολυτεχνειούπολη είναι κτισμένη σε μια πανοραμική τοποθεσία στο Ακρωτήρι Χανίων και καταλαμβάνει έκταση 3.000 στρεμμάτων σε απόσταση 7 χλμ. Β.Α. της πόλης. Το Ίδρυμα έχει επίσης στην κατοχή του παραδοσιακά και ιστορικά κτίρια μέσα στην πόλη των Χανίων (πρώην Γαλλική Σχολή (που έχει μετατραπεί σε συνεδριακό κέντρο), καθώς τα κτίρια των Παλαιών Φυλακών, της πρώην Μεραρχίας και το Μεγάλο Αρσενάλι).

Στο Πολυτεχνείο Κρήτης υπάρχουν τέσσερα Τμήματα Μηχανικών και ένα Γενικό Τμήμα με πρωτοποριακές ειδικότητες. Σ' αυτό σπουδάζουν περίπου 820 φοιτητές και 110 μεταπτυχιακοί φοιτητές. Συγκεκριμένα, τα Τμήματα των Μηχανικών είναι: το Τμήμα Μηχανικών Παραγωγής και Διοίκησης (1984) που περιλαμβάνει τους Τομείς Συστημάτων Παραγωγής, Συστημάτων Αποφάσεων και Συστημάτων Διοίκησης, το Τμήμα Μηχανικών Ορυκτών Πόρων (1987) που περιλαμβάνει τους Τομείς Συστημάτων Παραγωγής, Συστημάτων Αποφάσεων και Συστημάτων διοίκησης, το Τμήμα Ηλεκτρονικών Μηχανικών και Μηχανικών Υπολογιστών (1990) που περιλαμβάνει τους Τομείς Ηλεκτρονικής, Συστημάτων, Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών, καθώς και το Τμήμα Μηχανικών Περιβάλλοντος, που θα αρχίσει τη λειτουργία του το 1996.

Η Βιβλιοθήκη του Πολυτεχνείου, που είναι δανειστική διαθέτει πάνω από 25.000 τόμους επιστημονικών, αλλά και λογοτεχνικών βιβλίων και είναι συνδρομητής σε άνω των 600 ερευνητικών και επιστημονικών περιοδικών.

Οι ερευνητικές κατευθύνσεις του Πολυτεχνείου Κρήτης είναι ποικίλες και αναφέρονται, τόσο σε θέματα που αφορούν στην Κρήτη, όσο και σε θέματα διεθνούς επιστημονικής συνεργασίας. Παράλληλα το Πολυτεχνείο Κρήτης έχει δώσει μεγάλη έμφαση στη σύνδεση με την οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη της χώρας και στα πλαίσια αυτά έχουν ανατεθεί ερευνητικά προγράμματα ύψους πολλών εκατομ-

μυρίων δραχμών από διαφόρους φορείς. Η έρευνα που πραγματοποιείται είναι κυρίως εφαρμοσμένη, καθώς αποτελεί το 82% των ερευνητικών προγραμμάτων, από τα οποία το 42% είναι προγράμματα που αφορούν στην Κρήτη.

Επειδή το Πολυτεχνείο Κρήτης θεωρεί ότι οι δύο λόγοι ύπαρξής του είναι αφενός μεν η εκπαίδευση μηχανικών στους επιστημονικούς τομείς που καθορίζονται από τα γνωστικά αντικείμενα των Τμημάτων του, αφετέρου δε η τεχνολογική και οικονομική ανάπτυξη του τόπου μέσω της συνεχούς και στενής συνεργασίας με δημοσίους και ιδιωτικούς φορείς όπως οργανισμοί, βιομηχανίες, εταιρείες κ.λπ., ιδρύει Τεχνολογικό Πάρκο που θα εγκατασταθεί σε προκαθορισμένο τμήμα της Πολυτεχνειούπολης στο Ακρωτήρι και θα έχει δυνατότητα επέκτασής σε μια έκταση 900 περίπου στρεμμάτων. Στόχος της ίδρυσης του Τεχνολογικού Πάρκου Χανίων είναι η αποτελεσματικότερη διασύνδεση της εφαρμοσμένης έρευνας που ήδη διεξάγεται από το Πολυτεχνείο Κρήτης και τα συνεργαζόμενα Ερευνητικά Ινστιτούτα, με τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις από τον ελληνικό, αλλά και το διεθνή χώρο και επιπλέον, να αποτελέσει ένα από τους σημαντικότερους συντελεστές ανάπτυξης του επιχειρηματικού, πολιτιστικού και οικονομικού κλίματος της Κρήτης.

Με το Νόμο 1404/1983 δημιουργείται στην Κρήτη Ανώτερο Τεχνολογικό Ίδρυμα, με έδρα το Ηράκλειο, ένα από τα τμήματα του οποίου, αυτό της Ηλεκτρονικής της Σχολής Τεχνολογικών Εφαρμογών, έχει έδρα τα Χανιά και στεγάζεται στα κτίρια της πρώην Σχολής Μαρκουλάκη. Όλο το ΤΕΙ και ιδίως η Σχολή των Χανίων, έχουν ερευνητική δραστηριότητα, με προγράμματα σε εξέλιξη, χρηματοδοτούμενα από την Περιφέρεια Κρήτης, το ΤΕΙ και την ΕΟΚ.

Το Πνευματικό Κέντρο Χανίων, ιδρυμένο αρκετά χρόνια πριν, σκοπό έχει τη βελτίωση και αναβάθμιση του πολιτιστικού επιπέδου του λαού, την υποβοήθηση της έρευνας και το συντονισμό –όπου αυτό είναι εφικτό– των άλλων πολιτιστικών μονάδων του Νομού Χανίων. Το Π.Κ.Χ. έχει αρχίσει να συμμετέχει στο πολιτιστικό γίγνεσθαι της Κρήτης, διοργανώνοντας εκδηλώσεις και εκδίδοντας το τριμηνιαίο Ενημερωτικό Δελτίο του, με όλη την πολιτιστική κίνηση της Κρήτης, αλλά και της Ελλάδας, ειδήσεις, σχόλια, καταγραφή πολιτιστικών εκδηλώσεων και παράθεση ιστορικών και λαογραφικών εργασιών που αφορούν στα Χανιά. Δυστυχώς τα τελευταία δύο χρόνια, το Π.Κ.Χ. έχει περιπέσει και πάλι σε απραξία. Το κτίριο του

Πνευματικού Κέντρου Χανίων, που είναι συνολικής εκτάσεως περίπου 2.600 τ.μ., ανεγείρεται σε ιδιόκτητο οικόπεδο στην οδό Δημοκρατίας, δίπλα σε ένα άλλο πολύ αξιόλογο Πολιτιστικό Κέντρο, αυτό της Ιεράς Μητροπόλεως Κυδωνίας και Αποκορώνου.

Το Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων, διεθνές ερευνητικό και μεταπτυχιακό ίδρυμα, ένα από τα τέσσερα στη Μεσόγειο, παρέχει συστηματική εκπαίδευση και έρευνα υψηλού τεχνολογικού επιπέδου στο διεθνή χώρο, στους τομείς της γεωργίας, αγροτικής οικονομίας και φυσικού περιβάλλοντος. Υπάγεται στο Διακρατικό Διεθνές Κέντρο Ανωτάτων Μεσογειακών Αγρονομικών Σπουδών (ΔΙΚΑΜΑΣ) που έχει στόχο την ανάπτυξη διεθνούς συνεργασίας και εξειδίκευση των στελεχών του αγροτικού τομέα των Μεσογειακών χωρών. Περιλαμβάνει Τμήματα Γεωπονικών Επιστημών και Τεχνολογίας, Αγροτικής Οικονομίας, Οικονομίας Αγροτικών Πόρων και ολοκληρωμένης ανάπτυξης, Ανανεώσιμων Φυσικών Πόρων, καθώς και Τμήμα Φαρμακευτικών και Αρωματικών Φυτών (υπό ανάπτυξη). Δέχεται μεταπτυχιακούς φοιτητές από τις Μεσογειακές χώρες, έχει πλούσια βιβλιοθήκη, συνεδριακά κέντρα πλήρως εξοπλισμένα και συμμετέχει σε πολλά ερευνητικά προγράμματα: Σε τοπικό και εθνικό επίπεδο υπάρχει συνεχής εκπαιδευτική και ερευνητική συνεργασία με τα Πανεπιστημιακά και Ερευνητικά Ιδρύματα και στο διεθνή χώρο έχει αναπτυχθεί στενή συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω υλοποίησης μεγάλου αριθμού ερευνητικών προγραμμάτων και εξειδικευμένων προγραμμάτων κατάρτισης, με τα συγγενή Ινστιτούτα του ΔΙΚΑΜΑΣ (στην Ισπανία, Ιταλία και Γαλλία), καθώς και με μεγάλο αριθμό Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων και Ερευνητικών Ινστιτούτων, τόσο του Ευρωπαϊκού, όσο και του Μεσογειακού χώρου.

Το Ινστιτούτο Υποτροπικών Φυτών και Ελαίας Χανίων είναι ένα από τα πολλά Ιδρύματα Γεωργικής Έρευνας που το υπουργείο Γεωργίας διαθέτει σε όλη τη χώρα, με κύρια αποστολή το σχεδιασμό και την υλοποίηση ερευνητικών προγραμμάτων που αφορούν στα προβλήματα και τον εκσυγχρονισμό των καλλιεργειών της ελιάς, των υποτροπικών φυτών και των εσπεριδοειδών. Δευτερευόντως το Ινστιτούτο ασχολείται και με μερικά τοπικά προβλήματα του αμπελιού και των κηπευτικών σε θερμοκήπια. Το Ινστιτούτο ξεκίνησε τις δραστηριότητές του από το 1962, οπότε και λειτούργησε για πρώτη φορά σαν ένα μικρός Γεωργικός Σταθμός. Σήμερα μετά από συνεχείς βελτιώσεις-επεκτάσεις και αναβαθμίσεις σε υποδομή και προσωπικό,

θεωρείται ένα από τα καλύτερα Ιδρύματα Γεωργικής Έρευνας της χώρας.

Η Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης, που βρίσκεται στην περιοχή Κολυμβαρίου, 23 χιλιόμετρα δυτικά των Χανίων, δίπλα στην ιστορική Μονή της Κυρίας Γωνιάς, θεμελιώθηκε το 1965 και άρχισε τη λειτουργία της το 1968. Εκτός των πολλών και ποικίλων πνευματικών δραστηριοτήτων της, η ΟΑΚ είναι ένα άρτιο και πλήρως εξοπλισμένο συνεδριακό κέντρο, με αίθουσα πολλαπλών χρήσεων για 730 άτομα και άλλες 7 αίθουσες για μικρότερο αριθμό συνέδρων, γραφεία, υπνοδωμάτια και σουίτες, εστιατόριο και πολλούς άλλους χώρους. Κυρίως με δική της πρωτοβουλία ή σε συνεργασία με άλλους φορείς διοργανώνει σημαντικά συνέδρια σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Κατά τα 20 πρώτα χρόνια της λειτουργίας της, η Ακαδημία οργάνωσε ακριβώς 1.000 συνέδρια (300 τοπικά, 121 παγκρήτια, 137 πανελλήνια, 310 διμερή και 132 διεθνή). Μέχρι το τέλος δε του 1994 είχαν πραγματοποιηθεί 1.340 συνέδρια.

Όμως, όπως και στο παρελθόν, αρκετά σωματεία ή άλλοι φορείς συμμετέχουν αποφασιστικά στα πολιτιστικά πράγματα, έχουν πλούσια δραστηριότητα και στελεχώνονται από ανθρώπους του πνεύματος. Σημαντικότατο ρόλο παίζουν η Ένωση Πνευματικών Δημιουργών Χανίων (που εκδίδει και το περιοδικό «Πνευματικά Χανιά»), ο Σύνδεσμος Φιλολόγων Νομού Χανίων (εκδίδει τον τόμο «Θαλλώ»), η Ιστορική Λαογραφική και Αρχαιολογική Εταιρεία Κρήτης (εκδίδει τον τόμο «Κρητική Εστία»), το «Κέντρο Ν. Καζαντζάκης», ο Πολιτισμικός Συνεταιρισμός «Νότος», το Πνευματικό-Πολιτιστικό Ίδρυμα Γαλατά, αλλά και πολλά άλλα με πλούσια πολιτιστική δραστηριότητα, παρεμβάσεις, διοργάνωση πνευματικών εκδηλώσεων, διαγωνισμών, κ.λπ., καθώς και πλείστα σωματεία διατήρησης της Κρητικής Παράδοσης (Τουριστικός Σύνδεσμος «Κρήτη», «Παγκρήτιος Όμιλος Βρακοφόρων», «Κρητικές Μαδάρες», «Γκίγκιλος», Καλλιτεχνικός Όμιλος «Αποκόρωνα», Παραδοσιακός Σύλλογος Παλαιόχωρας, «Τα Σφακιά», κ.ά.).

Σημαντικότατο ρόλο επίσης καλείται να διαδραματίσει η Δημοτική Πολιτιστική Επιχείρηση (ΔΗΠΕ) με δραστηριότητα σε πολιτιστικούς τομείς (εκδηλώσεις, εκδόσεις, παιδεία, εικαστικά, κ.λπ.).

Τέλος, πολύ αξιόλογη είναι η δράση του Ιδρύματος «Αγία Σοφία», με έδρα τους Αγίους Πάντες Αποκορώνου, με τη διοργάνωση μεγάλης σειράς πνευματικών εκδηλώσεων σ' ολόκληρο τον Αποκόρωνα και

εκδοτική δραστηριότητα, καθώς και του Πνευματικού Κέντρου Καστελλίου στην Κίσαμο και του Φιλολογικού Συλλόγου «Κισαμικός».

Πολλοί είναι εκείνοι που μιλούν για κρίση της εποχής μας, για αναληψία και αδιαφορία, όσον αφορά στα πολιτιστικά θέματα, για πενία των πνευματικών φορέων και για πτώση του ενδιαφέροντος περί τα πολιτιστικά. Ίσως και να είναι όλα αυτά αλήθεια. Όμως τα Χανιά έχουν έμπρακτα αποδείξει ότι δεν ήταν και δεν είναι μόνο για τ' άρματα μα και για τα Γράμματα και τις Τέχνες, πηγή όπως ήδη προαναφέρθηκε πολιτισμού και πνευματικών αξιών. Γι' αυτό και παρά τις δυσκολίες, προβλήματα και δυσχέρειες, διατηρείται το πολιτιστικό και πνευματικό δυναμικό της περιοχής με ηθικό ακέραιο, με αξιόλογους ανθρώπους του Πνεύματος και της Τέχνης, που όσο κι αν πικραίνονται και μελαγχολούν, αναδεικνύονται ως εξέχουσες προσωπικότητες στους ανάλογους τομείς και συνεχίζουν ακούραστα την παράδοση της διατήρησης και εξέλιξης της πολιτιστικής και πολιτισμικής κληρονομιάς του τόπου μας.

